

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

غدیر در آیات و روایات

*زهرا ابراهیم پور

چکیده

عید غدیر یکی از مهم‌ترین اعیاد شیعه است که از جایگاه بسیار خوبی برخوردار است و شیعه نسبت به بزرگداشت آن گام‌های زیادی برمی‌دارد. هدف از این پژوهش آشنایی افراد با این روز بزرگ و با عظمت و بیان حقانیت آن از طرف شیعه و سنی است. این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. پژوهشگر در پی آن است که پس از آشنایی با معنای لغوی و اصطلاحی غدیرخُم جایگاه این عید بزرگ در میان اعیاد اسلامی مشخص نماید و بیان کند که این عید نزد شیعه دارای چه مرتبه‌ای است و در واقع ارزش‌گذاری و اهمیت آن در اسلام مشخص شود. در این تحقیق به این عید بزرگ و معرفی علی بن ابی طالب قبل از این واقعه، وجه تمایز با سایر مواضع، غدیر در آیات و روایات اولین جشن عید غدیر، اصول حاکم بر فرهنگ عید غدیر، اهمیت غدیر برای مکتب شیعه و اهل سنت، ویژگی اجتماع مردم در روز غدیر، ویژگی خطبه غدیر و مطالبات و توقعات غدیر صحبت به میان آمده است که پس از بررسی‌های لازم می‌توان نتیجه گرفت که عید غدیرخُم یکی از مهم‌ترین عید شیعه است که حتی برخی از اهل تسنن نیز این روز را باور دارند و بیان داشته‌اند که این روز و آیات نازل شده در این روز مربوط به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع) است که پیامبر (ص) ایشان را به عنوان جانشین بعد از خود برای مردم اعلام نموده است.

کلیدواژه‌ها: غدیر، شیعه، اهل تسنن، آیات، روایات.

مقدمه

عید غدیر در دین اسلام از جایگاه بسیار والایی برخوردار است که روایات زیادی در این زمینه وجود دارد که به بزرگداشت این روز اشاره کرده است. ضرورت پرداختن به مسئله عید غدیر در آیات و روایات از آنجاست که از گمراهی و سرگردانی آنان که دنبال حقیقت‌اند جلوگیری شود و با دانستن به حقیقت ولایت و این روز بزرگ به ولایت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب چنگ زنند و هرگز از آن جدا نشوند. در مورد ولایت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب آیات و روایات زیادی بیان شده است و از مهم‌ترین آیات که بر پیامبر (ص) نازل شده آیه تبلیغ دین یعنی آیه سوره مائده است. (که آیت‌الله محسن قرائتی در کتاب تفسیر نور در مورد این آیه بیان می‌فرمایند که: طبق روایات شیعه و سنی این قسمت از آیه «الْيَوْمَ اكْمَلْتُ» پس از نصب) که محمد بن مسعود، در تفسیر عیاشی آورده است که گفته‌اند: خدای تعالی نبی خود محمد (ص) را مأمور کرد که علی (ع) را به عنوان علمیت در بین مردم نصب کرده و مردم را به ولایت وی آگاهی دهد، و از همین جهت رسول‌الله ترسید مردم متهمش ساخته و زبان به طعنش گشوده بگویند: «در بین همه مسلمانان علی را نامزد این منصب کرده است؛ و لذا خدای تعالی این آیه را فرو فرستاد: «يا أَيُّهَا الرَّسُولُ» ناگزیر رسول الله (ص) در روز غدیر خم به ولایت علی (ع) قیام نمود.^۱

ابوجعفر محمد بن حسن بن فروخ صفار در کتاب بصائرالدرجات خود در مورد این آیه آورده است: آنچه از ناحیه پروردگار نازل شده بود همان ولایت علی (ع) بود.^۲

آیه‌ی دیگری که در مورد عید غدیر است آیه ۳ سوره مائده همان آیه الکمال است که آیت‌الله محسن قرائتی در کتاب تفسیر نور در مورد این آیه بیان می‌فرمایند که: طبق روایات شیعه و سنی این قسمت از آیه «الْيَوْمَ اكْمَلْتُ» پس از نصب علی بن ابی طالب (ع) به امامت در غدیر خم نازل شده است.^۳

۱. محمد بن مسعود، عیاشی السلمی السمرقندی، تفسیر عیاشی، عبدالله صالحی، ج ۱، ص ۳۳۱.

۲. ابوجعفر محمد بن حسن بن فروخ صفار، بصائرالدرجات، ج ۱، علی رضا زکی زاده زمانی، ص ۵۱۵.

۳. محسن قرائتی، تفسیر نور، ج ۳، ص ۲۵.

روز غدیر روز بسیار مهمی بوده که محمد بن الحسن شیخ عامری در کتاب وسائل الشیعه از این روز به عنوان «عید الله الاکبر» (بزرگ‌ترین عید الهی) عید اهل بیت محمد (ص) و اشرف الاعیاد (والا ترین عید) با توجه به روایات شیعه به کار برده است.^۱

ابوجعفر محمد، شیخ طوسی نیز در کتاب تهذیب الاحکام روایتی از امام رضا(ع) ذکر نموده‌اند که امام رضا (ع) می‌فرمایند: روز غدیر در میان اهل آسمان مشهورتر است تا میان اهل زمین. اگر مردم ارزش این روز را می‌دانستند، بی‌تردید فرشتگان در هر روز ده بار با آنان مصافحه می‌کردند.^۲

محمد بن علی بن بابویه شیخ صدوق نیز در کتاب امالی خود روایتی از امام صادق (ع) آورده است که امام صادق (ع) فرمود: عید غدیر عظیم‌ترین و باشرف‌ترین عید مسلمین است که سزاوار است در هر ساعت آن شکر خدای به جا آورده شود.^۳

۱. محمد بن الحسن، شیخ عامری، وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۸۹

۲. ابوجعفر محمد، شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، محمدیوسف بن محمد ابراهیم گورکانی، ج ۶، ص ۲۴.

۳. محمد بن علی بن بابویه، شیخ صدوق، امالی، محمد علی سلطانی، چاپ چهارم، ص ۱۲۵.

عید غدیر

عید غدیر عیدی است که امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع) به عنوان جانشین پیامبر گرامی اسلام (ص) از طرف خداوند بزرگ انتخاب گردید و خداوند در این موضوع آیه ای نازل نمود که بیان از اتمام رسالت پیامبر گرامی اسلام داشت و این ماجرا در آخرین حج پیامبر (ص) یعنی حجه الوداع در ۱۸ ذی الحجه رخ داده است. که پیامبر گرامی اسلام طی ۳ ساعت در این موضوع خطابه ای ایراد نمودند.

معنای لغوی غدیر

از مجموع معانی مختلفی که در فرهنگ‌های عربی برای غدیر ذکر کرده‌اند می‌توان تعریف زیر را به دست آورد. «غدیر، آبگیر و محل پست طبیعی زمین است که آب باران یا سیل در آن جمع می‌شود و معمولاً آب آن تا فصل گرما نمی‌ماند.» جمع کلمه‌ی غدیر به ۴ صورت می‌آید: غُدْر، غُدْرُ، أُغْدْرُهُ، غُدْرَان. درباره‌ی علت نام‌گذاری «آبگیر» به «غدیر» که صفت مشابهه است، به دو جهت ذکر کرده‌اند:

۱. به معنای اسم مفعول از «مُغَادِرَه؛ رفتن و باقی گذاشتن» و منظور آن است که سیل، آبگیر را پُر می‌کند و آن را با آبش رها می‌کند و می‌رود.

۲. به معنای اسم فاعل از «غُدْر؛ حیل و مکر» حیل‌گر. منظور آن است که آبگیر با آب فراوانی که دارد، هنگام شدت احتیاج، آبش تمام می‌شود.^۱

معنای اصطلاحی غدیر

در مسیر سیل‌هایی که در غرب عربستان از سمت شرقی تا دریای سرخ ادامه می‌یابد، آبگیرهای متعددی وجود دارد که با عبور سیل در هنگام بارندگی، آب در آن‌ها باقی می‌ماند و برکه‌هایی را تشکیل می‌دهد که مردم منطقه تا مدت‌ها از آب آن استفاده می‌کنند. این برکه‌ها که در عربی «غدیر» نامیده می‌شود - در آن سرزمین خشک، ارزش فوق‌العاده‌ای دارد و بعد از باران، آب ذخیره‌ی آن مورد استفاده مسافران قرار می‌گیرد.^۲

۱. محمد باقر انصاری، غدیر کجاست؟ چاپ سوم، ص ۴۳.

۲. همان، ص ۱۱.

سومین ویژگی بزرگ روز غدیر، تعداد شرکت‌کنندگان در این مراسم بود. مورخان، حاضرین در این مراسم را حدود نود تا صد و بیست هزار نفر گزارش کرده‌اند. حضور گسترده این جمعیت علاوه بر انتشار سریع خبر ولایت امیرالمؤمنین علی (ع) در سرزمینی اسلامی، موجب جلوگیری از هرگونه تحریف و تغییر در متن فرمایشات رسول خدا (ص) را فراهم می‌نماید. همچنین بیعت این افراد با علی (ع) موجب تحکیم پایه‌های حکومت جانشین رسول خدا (ص) خواهد بود.^۱

ویژگی‌های خطبه غدیر

کلام رسول خدا (ص) در این خطبه صریح و واضح، فصیح و بلیغ، خالی از ابهام و کنایه، با بیانی که همه افراد حاضر به قادر به فهم آن بودند، بدون خوف و ترس و بدون شک و شبهه بیان شد. پس از آن خطبه کامل و بیان متینی، هیچ شک و شبهه‌ای باقی نماند که خداوند متعال پس از رسول خدا (ص) علی (ع) را به امامت مسلمین برگزیده است.

مطالبات و توقعات غدیر

رسول گرامی (ص) در فرازهایی از خطبه غدیر، وظایفی را برای مردم بیان فرمودند. ایشان در فرمایشات خویش بر پیروی از قرآن و اهل بیت تأکید نموده و در بخش‌هایی از سخنانش می‌فرماید:

- * ای مردم علی را فضیلت و برتری دهید، او بعد از من افضل بر همه مردم از زن و مرد می‌باشد.
- * ای مردم علی و پاکان از اولاد من، امانت و ودیعه خداوند در میان مردمان هستند و آنها فرروا در زمین می‌باشند.
- * ای مردم، من امامت و پیشوای امت را به امانت نزد شما می‌سپارم و آن را به وراثت در فرزندان و اعتصاب خود تا روز قیامت قرار می‌دهم.
- * ای مردم از خداوند بترسید و آنچه را که حق پرهیزکاری است عمل نمائید تا مسلمانان بمیرید.
- * ای مردم در فهم معانی قرآن دقت و تأمل نمایید. آیات کتاب خدا را بفهمید، به محکمت آن توجه داشته باشید و در متشابهات پیروی از هوای نفس نکنید.

^۱. سیدمحمدرضا، طباطبایی‌نسب، همان کتاب، ص ۱۱۰

* ای مردم آنچه مأمور به ابلاغ آن بودم به شما رساندم و این ابلاغ حجتی است بر کسانی که حاضرند و آنهایی که غائب می‌باشند و کسانی که شاهدند و حضور دارند و آنهایی که حضور ندارند و کسانی که متولد شده‌اند و یا آنهایی که متولد نشده‌اند. پس باید حاضرین به غائبین و پدرها به فرزندان تا قیامت این پیام را برسانند.^۱

^۱. سید محمد رضا، طباطبایی نسب، همان کتاب، ص ۹۹

نتیجه گیری

با توجه به بیاناتی که در این تحقیق ارائه شد و با توجه به آیات و روایاتی که در زمینه غدیر بیان شد مشخص گردید که عید غدیر به عنوان یکی از بهترین و برترین اعیاد شیعیان است که اسلام به بزرگداشت آن سفارش ویژه نموده است و معلوم گردید که نه تنها شیعیان این روز را به عنوان اعلام ولایت علی بن ابی طالب قبول دارند بلکه بسیاری از بزرگان اهل تسنن نیز در کتاب روایی خود از این روز با نام عید غدیر خم یاد کرده‌اند و بیان کرده‌اند که آیه ۳ سوره مائده در مورد یعنی همان آیه کمال در مورد ولایت امیرالمؤمنین علی (ع) نازل شده است و همچنین آیه تبلیغ نیز در شأن حضرت علی (ع) و که به عنوان خلیفه و جانشین پیامبر (ص) معرفی شده است نازل شده است. بنابراین تمام شیعیان باید این روز را گرامی بدانند و در احیاء فرهنگ غدیر از هیچ تلاشی کوتاهی نکنند.

منابع و مأخذ

* قرآن کریم.

۲. انصاری، محمدباقر، **غدیر کجاست؟**، سوم، قم، دلیل ما، ۱۳۸۶.
۳. احمدآبادی، بانوکریمی، امیریکتا، دارالنشر.
۴. توکلی، محمود، **چهره‌گشایی از نفاق در حیات رسول خدا (ص)**.
۵. حیدری‌فر، مجید، **مدرسه سبز غدیر**، دوم، قم، زائر، ۱۳۸۸.
۶. سیوطی، جلال‌الدین، **تفسیر الدر المنثور**، شیخ نجدت نجیب، دارالحیاء التراث العربی، بیروت.
۷. شیرازی، مکارم، **تفسیر نمونه**، بیست و نهم، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۵.
۸. شیخ صدوق، محمدبنعلی بن بابویه، امالی، محمدعلی سلطانی، چهارم، تهران، ارمغان طوبی، ۱۳۹۳.
۹. شیخ عامری، محمدبن‌الحسن، وسائل الشیعه، اول، قم، مؤسسه ال‌بیت (ع)، ۱۴۰۹.
۱۰. شیخ طوسی، ابو‌جعفر محمد، تهذیب‌الاحکام، محمدیوسف بن محمد ابراهیم گورکانی، چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۴.
۱۱. صفار، ابو‌جعفر محمدبن حسن بن فروخ، بصائرالدرجات؛ علی‌رضا زکی زاده رنانی، قم، المکتبه الحیدریه، ۱۳۸۱.
۱۲. طباطبایی‌نسب، سیدمحمدرضا، **غدیر حقیقت جاوید**، دوم، تهران، نورالائمه، ۱۳۸۷.
۱۳. طباطبایی، محمدحسین، تفسیرالمیزان، محمدباقر موسوی همدانی، سی و یکم، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۹۰.
۱۴. عیاشی، محمدبن مسعود، عبدالله صالحی، قم، ذوی‌القربی، ۱۳۹۵.
۱۵. عسکری، سیدمرتضی، **ولایت علی (ع) در قرآن کریم و سنت پیامبر (ص)**، مرکز فرهنگی انتشارات منیر.

۱۶. قلمونی، محمدبن رشیدبن رضا بن محمد، تفسیرالمنار، سید محمد موسویان صفاخانه، اول، نالای
رووناکی، ۱۳۹۸.

۱۷. قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، دوم، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳.

۱۸. قمی، عباس، **سفینه البحار**، علی اکبرالهی الخراسانی، مشهد، مجمع النحوث الاسلامیه، ۱۳۸۴.

۱۹. مجلسی، محمدباقر، **بحارالانوار**، جمعی از محققان، دوم، بیروت، دارالحیاء، التراث العربی، ۱۴۰۳
ق.

۲۰. مهدوی، ابراهیم حامد، **غدیر، فراموشی هرگز**، نیک معارف.

۲۱. واحدی، ابوالحسن علی، **اسباب النزول**، دکتر محمدجعفر اسلامی، دوم، کتاب بختیاری، ۱۳۷۱.